T.C.
KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ
MUALLİM RIFAT EĞİTİM FAKÜLTESİ

I. ULUSLARARASI MUALLİM RIFAT KİLİS VE ÇEVRESİ SEMPOZYUMU

Kilis 16-17 Mayıs 2013

BİLDİRİLER

Editör

Yrd. Doç. Dr. Hasan ŞENER

KİLİS – 2013

Eserin Adı : I. Uluslararası Muallim Rıfat Kilis ve Çevresi Sempozyumu Kilis 16-17 Mayıs 2013 -Bildiriler-

Yayınlayan Kurum : Kilis 7 Aralık Üniversitesi Muallim Rıfat Eğitim Fakültesi

Basım Yeri : Kilis

Basım Tarihi : 2013

Baskı : Kilis 7 Aralık Üniversitesi Matbaası

ISBN : 978-605-87836-2-1

Her hakkı mahfuzdur. Kilis 7 Aralık Üniversitesi Muallim Rıfat Eğitim Fakültesi'nin izni olmadan tamamen veya kısmen çoğaltılamaz.

Yayınlanan bildirilerde ileri sürülen görüşler, yazarlarına aittir. Fakültemizin görüşünü yansıtmaz. Bundan dolayı Fakültemiz mesuliyet kabul etmez.

İsteme Adresi: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Muallim Rıfat Eğitim Fakültesi, KİLİS

Tlf : 0348.8142662

Fax : 0348.8142663

e-mail: senerhasan@gmail.com

KİLİSLİ ABDULLAH SERMEST DİVANI'NDA TASAVVUF İNCELEMESİ

(Study Of Sufı Court Of Kilis's Sermest Abdullah)

Erol ÇAMYAR*

ÖZET

Kilis Osmanlı'da önemli merkezlerden olup, özellikle 19. yüzyıldan itibaren yetiştirdiği âlim ve şairleriyle tanınmıştır. 19. yüzyılın dinî ve tasavvufî şairlerinden olan ve Farsça ve Türkçe şiirleri bulunan Kilisli Abdullah Sermest Halis de Kilis'in yetiştirdiği divan sahibi mutasavvıf şairlerden biridir.

Abdullah Sermest'in divanını lirik şiirlerle doludur. Özellikle dinî ve tasavvûfî şiirlerindeki aşk, âşık ve sevgili tiplemeleri şairin lirizminin ön plana çıkmasında önemlidir. Şairin divanındaki aşk, âşık ve sevgili genel anlamda tasavvufî çerçevede şekillenmiştir.

Çalışmamızda Sermest'in edebi ve sosyal kişiliği hakkında çeşitli araştırmalardan sonra, Sermest'in daha çok tasavvufî yönünü ele alıp, divanda geçen tasavvufî aşk, âşık, sevgili, bezm, tasavvufla ilgili düşünce, kavram, soyut ve somut unsurlar incelenmeye alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Abdullah Sermest ve Divanı, Tasavvuf, Aşk, Âşık, Sevgili.

ABSTRACT

Kilis is the most important centers in the Ottoman Empire, the 19th it is especially important centers in the Ottoman Empire. century onwards by scholars and poets. The 19th century religious poets and poems of Persian and Turkish, and notable converts to the Abdullah Sermest the owner of the sufi poets of the divan in Kilis said.

Abdullah Sermest court is full of lyrical poems. In love with their love, and especially religious and notable converts of lirizm development to the fore front of the beloved characters is important. The poet divan's love, in love and lovers in general notable converts to the frame.

In our study a variety of research about the personality of the literary and social computing, take the direction of the more notable converts to Sermest, love, in love, dear, notable converts the sofa last bezm, and occasionally golf, both abstract and concrete elements, thought about the concept will be worth checking out.

Key Words: Abdullah Sermest and the Court , Sufism, Love, Lover, Love.

* Yüksek Lisans Öğrencisi

A.) 19. YÜZYILDA KİLİS'İN DİVAN EDEBİYATINDA YERİ

Kilis, çok eski uygarlıklara beşiklik yapmış bir beldedir. Türklerin Anadolu'ya yerleşmesinden önce bölgenin tüm tarihsel sürecini yaşamıştır. Aynı zamanda din ve tasavvuf büyüklerine asırlarca beşiklik yapmış ve yetiştirmiştir. Kilisli Abdullah Sermest bir tasavvuf büyüğü olarak karşımıza çıkmakla birlikte, Divan edebiyatında geleneği devam ettiren bir gazel şairi olarak da karşımıza çıkar.

İslam coğrafyasında tasavvufun yaşandığı ve yaşatıldığı bir yer olarak Kilis, Divan edebiyatının ve tasavvufun önemli merkezlerinden biridir. Çünkü 19. Yüzyılda nerdeyse her divan şairi tasavvufa gönül vermiş ya da bir tarîkata mensup olmuştur. Özellikle Mevlevî tekkesi ve Abdullah Sermest'in tekkesi buna örnektir. Kilis'te yetişen âlimler sadece tasavvufla ilgilenmemiştir. Edebiyat gibi ilimlerle de uğraşılmış ve bu sahalarda eserler verilmiştir. Kilis, özellikle 17. Ve 18. Yüzyıllarda önemli bir merkez haline gelmiştir. Hatta dışarıdan Kilis'e ilim öğrenmek için gelenler bile vardı.(Başçılar, ?:32).

Kilis'te yetişen, Kilis'e gerek İslam ilmi gerekse diğer ilimlerde katkısı olan âlimlerini belirtmekte fayda vardır:

Çekmeceli-zâde (1684- 1757), Üryani-zâde Mustafa Efendi (1702-1754), Uncu-zâde Hasan Efendi (1709-1779), Çekmeceli-zâde Mustafa Efendi (1738-1806), Kırık Oğlu Abdurrahman Efendi (1740-1812), Yavaşça-zâde Haşim Efendi (1756-1824), Mantıkî Hacı Ömer Efendi (1757-1820), Hoca-zâde Abdurrahman Efendi (1766-1846), Cenginli Hacı Hasan Efendi (1771-1843) , Karadağlı-zâde Hafız Mehmed Efendi (1781-1862), Hacı Hafız Efendi (1783-1875), Sadaka-zâde Hacı Sadık Efendi (1787-1855), İmam Hacı Sadık Efendi (1805-1872), Hattat Mustafa Efendi (1805-1877), Oylumlu-zâde Mehmed Efendi (1809-1872), Hoca-zâde Abdullah Enverî Efendi (1825-1885), Keçik-zâde Müftü Abdullah Efendi.(1834-1878), Hoca-zâde Mehmed Tahir Efendi (1843-1887).

Kilisli Divan edebiyatı şairlerini de şu şekilde sıralayabiliriz:

Mustafa Ruhî Efendi (1720-1797), Haki-i Kadim (1757-1832), Şair Meylî (1770-1841), Sağır Kâtip (1784-?), Bekir Vahit Efendi (1802-1887), Şair Fasiha Hanım (1809-1862), Müftü Hakî Efendi (1822-1906), Merkupçu Rahmi (1824-18994), Hacı Abdülnafi Mahir Efendi (1826-1906), Yavaşça-zâde Mehmet Sezai Efendi (1829-1896), Şair Zihnî Baba (1834-1891), Abdullah Refet Efendi (1838-1905), Hacı Fazıl Efendi (1840-

1885), Hafız Ahmet Agâh Bey (1851-1921), Şair Lütfullah Hazım Efendi (1857-1912), Abdullah Sermest.

Kilis'in Divan edebiyatına kazandırdığı bu şairler ve âlimler gerek eski edebiyat geleneğinin devam etmesinde gerekse İslam ilminin yayılmasında ve öğrenilmesinde, tasavvuf ilminin edebî kanallarla aktarılması sağlamıştır. Kilis her ne kadar 18 ve 19. Yüzyıllarda uyanmaya başlamışsa da bundan önceki kültürel ve dinî yapının sağlam olması Kilis'in edebî ve kültürel değerlerinin korunmasına, ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Halep ile yakınlığı göz önüne alındığı kültürel etkileşimlerin bir hayli fazla olduğunu ve Kilis'in Osmanlı döneminden kalma birçok kültürel mimari yapıyı ve değerleri bünyesinde taşıdığını, bunun da yetiştirdiği âlim ve şairleri borçlu olduğunu söyleyebiliriz.

Yukarıda ismini zikrettiğimiz divan şairlerinin hemen hepsinin divan sahibi olduğunu fakat yine birçoğunun divanlarına hatta şiirlerine ulaşılamadığı, bazılarının da ancak bazı şiirlerinin günümüze kadar ulaşabildiği bilinmektedir.

B.) 19. YÜZYILDA TASAVVUF

19. yüzyıl Osmanlı'da hem siyasî hem toplumsal hem de edebî hayatın sıkıntıda, bunalımda olduğu bir dönemdir. Batı karşısında gerileyişi durdurmak için buhranlı bir atmosfer içinde olan Osmanlı İmparatorluğu bir medeniyet ve kültür krizine doğru ilerliyordu. Batı medeniyeti ve kültürü karşısındaki hayranlık bu yüzyılda daha da arttı. Tanzimat Fermanı ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu bir dönüm noktasına girdi. Klasik Osmanlı yönetimi değişmeye başlamış, reformlar gerçekleştirilmeye başlanmış, kültürel alanda hızlı bir değişime gidilmiş, yabancı dil öğrenme amaçlı tercüme odaları açılmış, misyonerlik gelmeye başlamış ve bu amaçla Osmanlı ülkesinde edebiyat-siyaset adamı yetiştirilmeye başlanmıştır. Kısacası Osmanlı hem siyasî alanda hem toplumsal alanda hem de edebî alanda elit bir toplum modeline gitmiştir. Bu tür reformlar olurken Anadolu'nu muhtelif yerlerinde bu reformlara karşı dinî ve sosyal mücadeleler başlanmıştır. Özellikle bu yüzyılda tasavvuf demek sömürge ve emperyalizme karşı mücadele demektir.

19. yüzyılda Divan edebiyatı geleneği sürdürülmeye devam etmiştir. Fakat Batı karşısındaki hayranlık ve Batı'nın edebî yönü Osmanlıya getirilmeye ve eski klasik edebiyatın yerine yepyeni bir edebiyat oluşturulmak istenmiştir. Avrupa'ya giden Osmanlı aydınları eski edebiyat karşısındaki olumsuz düşüncelerini hem daim sürdürmüşlerdir. 1961'de

Encümen-i Şuarâ isimli bir şairler topluluğu oluşturularak klasik edebiyat geleneğinin devam ettirilmesinde mücadele vermişlerdir.

Bu yüzyılda şair sayısı fazla olması dikkat çekerken, bir taraftan da şairlerin hemen hepsinin tasavvufa yönelmesi ve tarîkat mensubu olması dikkat çekicidir. Hemen her şair bir tasavvufî düşünceye sahipti. İzzet Molla, Avnî, Şeref Hanım, Leyla Hanım, Aynî gibi 19. Yüzyılın bilinen şairleri tarîkat mensubu ya da tasavvufa gönül vermiş divan sahibi şairlerdir.

19. yüzyıl tasavvufunda bu yüzyılda Mevlevîlik ve Nakşibendîlik ön plandadır. Bazı tarîkat şeyhlerinin yazdığı divanlar, edebî ve ilmî eserler mevcuttur.

19. yüzyıl Divan şairlerinin yetişmesinde etkili olan iki çevre vardır: Bunlardan birincisi tarîkat çevresidir. 19. Yüzyıl Osmanlı şairleri arasında tasavvufa ya da tarîkata intisap etme modası olmuştur. Bu dönem şairlerinde bir tarîkata girmemiş ya da bir şeyhe bağlanamamış şair yok gibidir. Bu durum bütün şairlerin dinî ve tasavvufî şiirler yazdığını göstermez. İkinci çevre ise devlet dairelerinin kalemleridir. Bu çevredeki şairlerin çoğu kâtiplikle hayata atılmışlardır. (Ünver,1988: 3)

Divan edebiyatının her döneminde olduğu gibi 19. Yüzyılda da dinî-tasavvufî şiirler yazan birçok şair ya da tarîkat/tasavvuf büyükleri bulunmaktadır. Abdülbâkî Dede, Müştak Baba, Safâyi Dede, Türâbî Baba, Şeyh Nazîf, Osman Şems gibi tasavvufî şiirler yazan şairlerin yanında hemen her şiirinde tasavvuf olan şairler de bulunmaktadır. Dinî ve tasavvufî şiirde de aslında eskinin tekrarlandığı ve yeni bir şeyler ortaya konulamadığı görülür. 19. Yüzyılda bir Şeyh Galib yetişememiştir. (Ünver, 1988:6)

Genel itibariyle baktığımızda ise 19. Yüzyıl Osmanlı toplum yapısında ve edebî çevre de tasavvufun daha çok tercih edildiği, kimi zaman tarîkat tekkelerinin feyz alındığı bir yer olarak görülürken, kimi zaman Batı karşısında sömürülen ve dinî ve tasavvufî değişime zorlamalara karşı mücadeleci güç olarak görülmüştür.

C.) ABDULLAH SERMEST'İN EDEBÎ-SOSYAL-TASAVVUFÎ KİŞİLİĞİ

Abdullah Sermest 1819 senesinde Kilis'te doğdu. Zamanının en lirik şairidir. On altı yaşına gelinceye kadar ilk derslerini Kilis'te Hacı Hafız Efendi'den almıştır. Mısırlı İbrahim Paşa'nın Kilis ve çevresini işgali sırasında askere alınarak Mısır'a götürülmüş, orada bir yolunu bulup eğitim ve öğretimini geliştirmiştir. "Kolit Efendi" adında birinden fizyonomi

dersleri de aldığı söylenir. On iki yıl kadar Medine'de Mehmet Gani Afganî adında bir Nakşibendî şeyhine mürid olmuş ve O'nun izin vermesi üzerine Kilis'e dönerek, hakkaklık yapmış, kazandığı paralarla şimdiki tekyesini kurmuştur. Yaşama bağlı, zamanının ilerisinde aydınlık bir insan olduğu şiirlerinden anlaşılmaktadır. Karadağlı Hafız Mehmet Efendi mutaassıp bir insandı. O'nunla dünya görüşleri bağdaşmadığından zaman zaman tartışmış onu yeren şiirler yazmıştır. Eşi Zahide Hanım da şairmiş. Karşılıklı şiir yazarak "Muaşere" ettikleri söylenir. (Başçılar, ?,:49-50).

Abdullah Sermest, Kilis'in yetiştirdiği ilim ve manevî iktidar yönünden önemli bir şahıstır. Sadece Kilis halkını değil, çevre memleketlerden ders almaya gelen birçok insanı feyzi ve ilmiyle etkilemiştir. Yaptırdığı tekyede[1] hem ders okutur, hem de manevî zikir ve faaliyetlerde bulunurdu. Musiki ile de arası iyi olan Sermest'in zikir sırasında bile musikiyi hoş karşıladığı bilinir. Sermest vefat ettikten sonra oğlu Mehmed Vakıf tekyeyi deva ettirmiş fakat Tekke ve Zaviyeler kanuna ters düşmemek için tekyede şeyhten ziyade bir âlim olarak tebliğlerde bulunmuştur.

Abdullah Sermest'in edebî yönüne baktığımızda, şairimizin Türkçe, Arapça ve Farsçayı çok iyi bildiği ve şiirlerinde bunu en iyi şekilde göstermektedir. Özellikle Divan'ı kelime hazinesi ve dil yönünden zengin olup, kullandığı kelimeler Divan şairlerini aratmayacak seviyededir. Divan'da geçen kelimelerin büyük bir bölümü dinî ve tasavvufî kelime ve remizlerden oluşur. Aynı zamanda üslup özelliği de etkileyicidir. Okuyucuya farklı ve anlaşılır anlatım teknikleri ile şiirlerini ifade etmiştir. Şiirlerinde dinin itikat, ibadet, ahlak, tasavvuf ile ilgili kavram ve mazmunlar çoklukla yer almaktadır. Birçok konu tasavvuf etrafında ele alınmıştır. İnceleme bölümünde bunları daha detaylı vereceğiz.

Sermest'in üslubu ve söyleyişi rindane bir Divan şairi söyleyişidir. Necati Bey, Nesîmî, Fuzûlî, Nedim, Şeyh Galib söyleyişleri Sermest Divanı'nda görülmektedir. Divan'dan başka biri tıpla ilgili, diğeri Sıffin Vakası ile ilgili olduğu bilinen iki eserinin daha vardır fakat günümüze ulaşmamıştır.

---

[11] Merhum Abdullah Sermest'in tekkesi, Bölük Mahallesinde Kurtağa Caddesindeki Çekmeceli Camiinin karşısındadır. Kapısı Türk doğu geleneğine dayanarak doğuya açılmaktadır.

ABDULLAH SERMEST DİVANINDA TASAVVUF

19. Yüzyılda yaşayan Sermest, Divan edebiyatı geleneğinde Divanını kaleme alırken, birçok kaynaktan yararlanmış, kimi zaman da söyleyişleriyle Divan şairlerinin söyleyişlerini aratmamıştır. Sermest dinî-tasavvufî çevrede hayatını geçirdiğinden Divanını da bu yönde kaleme almıştır. Özellikle birçok dinî ve tasavvufî konuyu şairin şiirlerinde görebiliriz.

Sermest Divanı'nda tasavvuf; birtakım tasavvufî tâbirler, mefhumlar, şahıslar ve telakkiler şeklinde görülmektedir. Mutasavvıf bir şair ve kişiliğe sahip olduğundan dinî konuların da tasavvufî cereyan ile ifade edildiği görülmektedir.

1) Allah (Rabb, Samed, Hâlık, Hâlık-ı Bârî, Hakk, Hudâ, Rahmeten-li'l-âlemîn)

Abdullah Sermest Divanı'nda "Allah" kavramı, "Rabb, Samed, Hâlık, Hâlık-ı Bârî, Hakk, Hudâ, Rahmeten-li'l-âlemîn" gibi Allah'ın sıfat ve isimleriyle geçmektedir. Ayrıca, padişah ve pîr-i mugan gibi değişmeceli kavramlarla da "Allah" ismi ifade edilmiştir.

La'neti kıldı **Hudâ** zâlime bunlar elzem
Ne ola ahvâl o itlerin **Allâh-ü-a'lem**
Bir içim suyı revâ görmedi cümle el'em
Âl ü evlâd-ı Resûle ne belâyı etlem
Al kanıyla kazâ kıldı kızıl hazrâyı

Vechinde görür ehl-i safâ yârimin el-hakk
Envâr-ı 'ıyân çünki **hüve'r-Rabb hüve'l-Hakk**
....
Ey **pâd-şeh-i arz u semâ** hükm senindir
Fermânberin ins ü melek ehl-i harem hem (Gazel)
Yumşâdır âh u enînim seni bir gün ey put
İnşâ-Allah ile dinle 'alim'allâhımızı (Gazel)

Tasavvuf remizler dünyasıdır. Tasavvufta şairler hakiki sevgiliyi anlatırken, beşerî sevgilinin unsurlarından giderler. Çünkü kâinatta her güzellik, O'nun hüsnünden yansımadır. Aşağıdaki beyitte Sermest, *cânân* kelimesiyle Allah'ı göstermektedir.

Cân u mâl cümlesini kılmış fedâ **cânân**ına
Tâlib-i cânân budur dirsen yanar giryân olur (Gazel)

Bir başka beyitte ise Allah aşkının verdiği bir ihsandan söz etmektedir. Cünûn, İlahi aşıkların bir halidir. Şair için bu bir ihsandır.

Öyle mecnûnem ki akıl bana hayran olur
Çünki bu şûr-ı cünûn andan bana ihsân olur (Gazel)

"Can vermek" tabiri Sermest'te de görülmektedir. Sevgili için can vermek, âşık için feyz-i ebeddir. Şaire göre ilahi sevgili uğruna kim can verirse canı can bulur.

Kim verdi ise cân ugrına cân buldı hayâtı
Ol câna irüb hayy-ı ebed oldı kerem hem (Gazel)

Ey cân[a] fedâ arz u semâvâta irem hem
Birn rûh[ı] fedâ emrine bin başı koram hem (Gazel)

Cemâl, Allah'ın sıfatlarından biridir. Allah'ın mutlak cemâli bütün kâinatı kaplamaktadır. Onun hüsnünün bir parçacık görünmesiyle bütün ruhlar Ezel bezminde mest olmamışlar mıydı? Kâinat Allah'ın hüsn şerhinden oluşan bir kitap gibidir. O kitaba tasavvuf gözüyle bakan hakikatı görecek ve Allah'ın cemâlini tanıma yolunda ilerleyecek.

Sen cemâline bakub âyînede hayrân olun
Yâ benim gözümle görsen sana kurbân olur (Gazel)
Pâd-şâh-ı hüsnden deryûze kılmak fi'l-mesel
Hâr-ı âteş hâne-i hindû temaşâsındadır (Gazel)

2) Vahdet-i Vücûd (Nûr-ı Vahdet, Hakka'l-yakîn, Vahdet, Kesret, Ten, Cism, Vücûd, Nişân-Bînişân)

Arapça, varlığın birliği demektir. Allah'tan başka bir varlığın olmadığının idrak ve şuuruna sahip olmak, bilmektir. Vahdet-i vücûd zevkle elde edilir, yaşanarak bilinir. Vahdet-i vücûdu zevkle elde eden sâlik, gerçek varlığın bir olduğunu, bunun da nacak Hakk'ın varlığı olduğunu, Hak ve O'dan başka bir varlığın olmadığını, görünen varlıkların ise O'nun tecellisinden ibaret olduğunu bilir. (Cebecioğlu, 2005:281). Sermest Divanı'nda da birçok yerde vahdet- vücûd işlenmektedir.

Bir **ten**de iki cân geçinür kim bunı gördi
Ben sen mi seni ben bilemem 'ayn-ı bûn etdin (Gazel)

Abdullah Sermest de şiirlerinde vahdet-i vücûdu işlerken, asıl olanın Allah'tan başka bir varlığın olmadığını, bu dünya ve içindekilerin fani olduğunu, bâkî olanın ise Hakk olduğunu vurgular.

Aslını gel yâd kıl **mülk-i dili** âbâd kıl
Ol yüze feryâd kıl **rûhını** âzâd kıl (Müseddes)

...

İnsanın aslını, geldiği yeri hatırlamasını isteyen Sermest, asıl olanın gönül mülkünü ebedileştirmesini, gerisinin fani olduğunu dile getirmektedir. Aynı zamanda ruhun bedene esir olmadığını, insanın ruhunu fani olana müptela etmemesini, bâkî olana yöneltmesini istemektedir. Bu şekilde yapıldığında ve ömür sürüldüğünde Hakk'a vasıl olacağını da sezdirmektedir.

Âlem-i ukbâdaki mülk-i bekâyı bildiniz
Bizler için bir **bekâ**dır kim biz andan **fânî**yüz (Gazel)

Bir putı var nerdedir bin putı var nerdedir
Kaç putın kurbânısız biz bir putın kurbânıyuz (Gazel)

Bu dünyanın fani olduğunu söyleyen Sermest, bekâ mülkünden geldiklerini ve oraya ait olduklarını söylerken, bir başka beyitte ise put örneğini vererek, aslında Hakk'ın birliğine ve varlığına inananların sadece O'na kurban olduklarını dile getiriyor.

Dil murgı kanad dürdi hevâlandı savışdı
Her varı **fenâ** gördi fenâlandı savışdı (Gazel)

Gönül kuşunun yeryüzünde var olanların varlığının fani olduğunu görünce uçarak uzaklaştığını, aslında fenâdan bekâya uçtuğunu söylüyor.

Şâh-ı Nakşbend için yazdığı bir na'tta, onun vücudunun vahdet nuru olduğunu söylemektedir.

Kıble-gâh-ı evliyâdır kaşların **Hakka'l-yakîn**
Nûr-ı vahdetdir vücûdun Rahmeten-li'l-âlemîn
Zâtını ikrâr eden el-hakk bulır îmân-ı dîn

...

Aynı zamanda birinci mısrada geçen "kaş" kelimesi tasavvufta mihrâbı, secde edilen yön anlamında geçer.

Vâh saçın fikrinde 'ömrüm geçdi cânânım yeter
Bu perîşanlık bana el virdi sultânım yeter (Gazel)

Saç, kesrettir. Aşığı esir eder, sevgiliye yani vahdete ulaşmasını engeller. Beyitte, saç ve âşık benzetmesi ile vahdet-kesret ilişkisi kurulmuştur.

Bir başka beyitte de sevgilinin yüzü Allah'ın tecellisi için ifade edilmiştir.

Gerçi isti'dâd yok bende yüzün fikrindeyim
'Avfı kıl virme saçın fikrini cânânım yeter
Kesret-i mûya dolaşdı tâze îmânım eli
Ey 'inâyet-sâz tiz kes köhne îmânım yeter

Bu beyitte ise Sermest, ten-beden ve vahdet ilişkisine değinmiştir. Burada âlemin geçiciliği gibi tenin de fani olduğunu, cana hizmet eden bir köle olduğunu, asıl önemli olanın can olduğunu söylediğini anlıyoruz. Aynı zamanda beyitte, âlem-insan, ten-can ilişkisi vardır. Nasıl ki görünür de âlemin en değerli varlığı olan insan ise, ten içindeki en önemli varlık da candır.

Şimdi âlem bir taraf biz bir taraf yanıyuz
Kevn-i ekvânı **ten** içre bende-gân-ı cânıyuz (Gazel)

Çün gubâr oldı **tenim** kaldı girîbânımda
Çekemen sıkletimi böyle de ağır bârım (Gazel)

Arz-ı beyzâ tuhm-ı rûhânî diler **cism**in velî
Kimseye mâl olmamış hâlâ ki tapulanmamış (Gazel)

Ten olsa cüdâ senden eyâ şâhım efendim
Cân hasta kıla kulluguna kalbi direm hem (Gazel)

Nişân-ı bî-nişânı bulmaga cehd eyleyen
Al haber dîvâneden şâhın kesîsâsındadır (Gazel)

Fânîyi görmez misin benligi virmez misin
Bâkîye irmez misin meclise girmez misin
Dinle bizi har mısın bu demi süzmez misin (Musammat)

...

Sermest, vahdet ve vahdet-i vücûd ile ilgili sözlerinde fani olana bâkî gözüyle bakılmamasını, bu âlemdeki her bir varlığın mutlaka fani olacağını,

her şeyin Hakk'ın tecellisinden yansıdığını ve tekrar ona döneceğini benimser ve inanır.

3) Ezel, Elest, Bezm-i Ezel

Abdullah Sermest Divanı'nda tasavvuf ile ilgili mefhumlardan olan ezel, elest, bezm-i ezel gibi insanın yaratılış meclisinden ve zamanından söz eden beyitler de geçmektedir.

Bezm-i ezelden bahseden aşağıdaki beyitte şair, ilk insan olan Âdem Peygamberi de telmih eder.

Sâkıyâ Sermest-i humâr-hâne-i **bezm-i ezel**
Dünki Sermest'dir sana ol 'ayn-ı **Âdem**'dir bana (Gazel)

Aşağıdaki beyitte de şair, ezel bezminde ezel şarabıyla yıkandığını, kanının bâde tortusuyla yıkandığını söylemektedir. Aynı zamanda kaza ve kaderin ezelde insana nasip olduğunu söylerken, insanın kaderinin ilk meclis olan ezel meclisinde yazıldığını hatırlatmaktadır.

Şimdi âlûde bu Sermest'i görüb ta'n itme
Bâde-i **dürd-i ezel** birle yumuşlar hûnumuz (Gazel)

Aşkı Sermest-i kazâ vü kaderi taşlama kim
Çü **gîl-i hamr-i ezel** birle kurulmuş temelim (Gazel)

4) Pîr-i Mugan, Sâkî, Bâde, Mey, Mey-hâne, Mey-gede, Hum-hâne

Tasavvuf, mânâ ilmi, mazmunlar ilmidir. Görüntülerin, harflerin, bedenlerin arka planı ile ilgilenir. Onun için mânâ hakikatı orasıdır. Divan şiirinde ve tasavvuf şiirinde kullanılan tâbirler, mefhumlar, motifler, mazmunlar çoğu kez anlam ötesinde ifade edilir ve kullanılır. Abdullah Sermest Divanı'na baktığımızda hem tasavvuf ile ilgili hem beşerî ve sosyal hayatla ilgili birçok kavram ve tâbirler mevcuttur. Özellikle tasavvufî kavramlar içerisinde yer alan meyhâne, saki, mey, bade, pîr-i mugân, câm gibi bezm ıstılahlı kavramlar, Sermest'in şiirlerinde çokça tekrarlanmaktadır. Bunlardan tasavvufî anlam ifade edenleri beyitler üzerinden açıklayacağız.

Tasavvufta meyhâne, harâbât, humhâne, pîr-i mugan, pîr, derviş, mürşid gibi kavram ve mefhumların birer perde arkası mânâsı, dünyası vardır.

Meyhâne; Farsça, içki içilen yer demektir. Tasavvufta ise kulun aşk ve şevkle Rabbine münâcât yeridir. Kâmil arifin Allah aşkıyla dolmuş gönlü, tekke, lâhûti âlemdir. (Cebecioğlu, 2005: 182). Şair bir beytinde meyhâneyi tasavvufî anlamı olan kulun feyz aldığı ve gönlünün Allah aşkıyla dolup taştığı yer olan tekke mânâsında söylemiştir.

Der-i Sermest'e burakdı mey-i **mey-hâne**-i cân
Şimdi hep bâde-perest neş'e kenîsâdan alur (Gazel)

Mey-kede, Farsça bir sözcük olup, meyhâne yerinde de kullanılan tasavvufî bir kelimedir. Aynı zamanda tasavvufta dostların sohbet meclisi, mürşîd-i kâmilin kalbi mânâsını da taşır. (Cebecioğlu, 2005: 182). Aşağıdaki beyitte şairin söyleyişine göre meygede yolu, mürşîd-i kâmilin kalbine giden yoldur.

Der-i Sermest'e burakdı **mey-i meyhâne-i cân**
Şimdi heb **bâde-perest** neş'e kenîsâdan alur (Gazel)

"Sermest'e can meyhanesinin meyi burakdı. Şimdi ise artık o neşe kiliseden alınır oldu." Şaire göre meyhane burada tekke-medrese anlamındadır. İlahi aşkın meyi eskiden tekkelerden alınırken; artık kiliselerden alınır olmuştur.

Han-kâh u mescide gitme o çıkmaz yollara
İşte **râh-ı mey-kede** her kimde istida'ad olur (Gazel)

Mürşid, Arapça'da doğru yolu gösteren kişi demektir. Tasavvufta ise tasavvuf yolunda insanlara Ôak yolunu gösteren, Hakk'ı anlatan tasavvuf lideri anlamına gelir. (Cebecioğlu, 2005:191). Mürşid ile ilgili bu beyitte ise mürşidin eteğinden tutan insanın, tasavvuf yoluna girmek isteyen kulun öncelikle dervişin eteğine sıkıca sarılması ve böylece âleme sultan olan bir insan, kul, Allah'ın istediği insan-ı kâmil olabileceğini anlıyoruz.

Pîr-i mugan; Farsça, baş keşiş demektir. Kâmil mürşid veya kutb-ı âlem yerinde de kullanılan bir tâbirdir. Meyhaneci anlamına gelen bu kavram, aşk şarabı sunan, Allah sevgisini insanlara öğretmeye çalışan

mürşid anlamında da kullanılır. (Cebecioğlu, 2005: 212). Şaire göre şeyh, derviş, molla, müderris Allah aşkını tattıramamaktadır. Bu aşkı ancak pîr-i muganın kendisinden, beyitte anlam itibariyle Hazret-i Allah'tan öğrenilebilir. Çünkü aşk meclisinin kutbu O'dur.

Bende-i pîr-i mugânım bana taşlar yakışur
Meyveli ağaca taşlar gibi Sermest'e semer bu (Gazel)

Pir-i mugan bu beyitte Hazret-i Allah olarak düşünülebilir. Çünkü şair kendisini pir-i muganın kulu, kölesi olarak nitelendirmektedir.

Gördi Sermest tamâm-ı 'acz-i bî-hâsıl seni
Eyledi **pîr-i mugân** teslîm-i **mey-hân**ın sana (Gazel)

Pir-i muganın tarîkat şeyhi olarak ifade edildiğini anladığımız bu beyitte meyhân kelimesi de tekke olarak mecazlaştırılmıştır.

Bezm ıstılahlarından olan sâkî, tasavvufta da sıkça geçen ıstılahlardan biridir. Sâkî sözcüğünün tasavvufî anlamı; feyz veren, feyze eriştiren, coşturan, yani şeyhtir. O, remzleri açıklamak, hakikatleri beyan etmekle ariflerin gönüllerini Allah aşkıyla doldurur. Sâkî, mürşid-i kâmildir. Tasavvufta Allah, sâkî sıfatlı olup, kendisine âşık olanlara aşk meclisinde aşk ve muhabbet şarabı sunar. (Canım, 1998: 9)

Sâkiyâ Sermest-i humar hâne-i **bezm-i Ezel**
Dünkü Sermest'tir sana ol ayn-ı Âdem'dir bana (Gazel)

Şair, ezel bezmindeki sarhoşluktan bahsetmektedir. Sâkîye seslenerek, kendisindeki bu sermestliğin bezm-i ezelden geldiğini söylüyor.

Sâkî kavramı Sermest'in Divanı'nda sıkça geçmektedir. bazı şiirlerinde rind söylemlerle ifade edilse de bazı şiirlerinde de mecazî anlamda ifade edilmiştir. Sermest'in şiirlerindeki sâkî mürşiddir. Sohbet meclisine neşe verir.

Sâkîyâ dervişlik mülkü acayib mülk imiş
Keşfi kıl bu camide ol mülkü mübhemdir bana (Gazel)

Beyitte, sâkî mürşid yerine kullanılmıştır. Tasavvufî anlamda mürşidi işaret etmektedir. Şair, sâkîye dervişlik mülkünün nasıl bir mülk olduğunu mecazî anlatım yoluyla anlatmaktadır.

Şair, sakiye seslenerek içtiğinin bade olmadığını, kan rengine boyanmış gözyaşı olduğunu şu beyitinde dile getiriyor.

Bakma etrafına **sâkî** beri tiz tiz bize bak
Gözyaşı içdiğimiz **bâde** değil hûn-ı ciger bu (Gazel)

Tasavvufta saki, mürşid veya mürşid-i kâmil olarak geçtiğinden şevkini sunduğu câm onun gönlüdür. Câm, tasavvufta Allah dostunun gönlü, kalbi olarak geçer. (Cebecioğlu, 2005: 42)

Sermest Divanı'nda da sık sık karşımıza çıkan sâkîden kimi zaman mey istenilirken kimi zamanda sâkî ile ilgilidüşünceler dile getirilir.

Sâkîyâ sun **câm-ı şevk**inden şu hadd-ı hâveri
Çün dirig itmek şu rûh-ı cisme mâtemdir bana (Gazel)

Bezm ıstılahlarının önemli öğelerinden olan mey, bezmde olmazsa olmazlardandır. Çünkü mey, aşktır. Ezel bezminde verilen ikrardır. İlahi sevgidir, sevgilidir. Tasavvufta âşık için ondan gayrı söz yoktur.

Hâdis olmaz bir nefes bâkî ki **sâkî** hoş bilin
Âlem-i fânîde **mey**den gayrı yok ikrârımız (Gazel)

5) Mürşid, Şeyh, Derviş, Pîr

Mürşid, şeyh, derviş, pîr tasavvufî kavramlar Sermest'tin Divanı'nda yer yer mecazî anlamda ifade edilmiş olsa da bazı şiirlerinde doğrudan anlamı ile ifade edilmiştir.

Mürşid, doğru yolu gösteren, uyaran, irşad eden demektir.(Cebecioğlu, 2005: 191). Gerçek mürşid, Hz. Muhammed(s.a.v.)dir. Diğer mürşidler, onun manevî mirasını devam ettirmeye muvaffak olmuş kişilerdir.[2]

[2] Cebecioğlu, s. 191.

Ey hoş ol **mürşid** ki bir kimse tutarsa dâmenin
Merd olur ismi anın âlemlere sultân olur (Gazel)

Olmasa hem sohbeti bir **mürşid-i deryâ** dilin
Gark-ı deryâ-yı Fırat olsa yine atşân olur (Gazel)

Şeyh, tasavvufta kulu Allah'a Allah'ı kula sevdirmek isteyen kişidir. Tasavvuf mektebinin lideridir. Kâmildir, bu yüzden kemâle erdirir ve her şeyiyle bir tasavvuf öğretmeni görüntüsündedir. (Cebecioğlu, 2005: 254).

Derviş ise tasavvufta şeyhin terbiyesi ve eğitimi altında bulunan kişi demektir. Bir anlamda olgunluk yoluna girmek demektir.

Dervişe yarın havf u hatar yok dahî ekdâr
Merdân-ı ilâhi yüzine secdeleri var (Gazel)

Şeyh ü **dervişi** bırak mollâ müderris dinleme
Hazret-i pîr-i mugândan olsa bir imdâd olur (Gazel)

Şükr kim bâ-himmet-i **pîr-i harâbât** ey dilim
Duhter-i rez kim helâl itmiş kanın sana (Gazel)

Duhter-i rez: üzüm ağacının kızı. Mecazen tasavvufta bâde veya şarap olarak geçmektedir. Pir-i harabatta himmet eden ise tekke şeyhidir.

Sermest'in bazı beyitlerinde ise tekke yerine ilim ve irfan dükkân tabiri geçmektedir.

Bakmadın etrafına ey cehl-i har u cehl-fürûş
İlm ü irfân ile açmış hâce **dükkân**ın sana (Gazel)

Ey hoş ol **pîr-i harâbât**-ı cenâb-ı cânı kim
Bir kemîne bendesi dârene devlet-dâd olur (Gazel)

Şair, can tarafının meyhane piriyle hoş ol ki ona bağlanan her iki dünyada da yücelmiş olur, diyor. Burada yine *pîr-i harâbât* tekke şeyhi, büyüğü olarak geçmektedir.

Abdullah Sermest'in şiirlerinde her tasavvuf ehlinde görüldüğü gibi gerek Allah'tan mağfiret dileme gerekse pîrinden şefaat dileme görülür.

İsm-i pâkin eylerim âhir nefesde vird-i cân
Kabrde mahşerde mîzânda sırâtda her zamân
Tutdığı demde zebânîler girîbânım hemân
Çağıram rahm kıl pîrim efendim el-amân
Rûz u şeb evrâd u ezkârım budur bî-iştibâh

Bende-i Sermest-i Şâhım bende-i Sermest-i Şâh (Müseddes-i Müzdevic)

6) Rind, Zâhid, Sûfî, Evliyâ

Rind-zahid çatışması Abdullah Sermest'in şiirlerinde de görülmektedir. Divan edebiyatı geleneğinde yazan Sermest'in Şiilerinde rind ve zahidin birbirine zıt iki kutup olduğu görülür.

Zahidler olur **rind** seni görse çü rindân
Gördük de seni cümlesi dîvânelik eyler (Gazel)

Yolda **zâhid**leri gördüm develerden düşmüş
Yatdılar kalkmadılar kim ne kırık var ne çıkık (Gazel)

Düşmede kalkmada gel bu yolda Sermest'e bakın
Eli ayağı kırılmış turamaz başı yarık (Gazel)

Bir taşlamasında da sofulara şu şekilde seslenmektedir. Sermest, geniş görünüşlü bir tekke şeyhidir. Allah'ın yarattığı yaratıkları candan sever. Kaba ve katı bir şeriata ise karşı çıkar. Dar kafalı zahidlere ise şiirlerinde taşlama ile seslenmiştir.

Güftâre gelinse hem okur hem de yazarsın
Kur'an'ı hadis ile çok hîle düzersin
Bu râh-ı şerîat diyerek yoldan azarsın
Velhâsıl çarşı-yı müzevirde pazarsın
Hem **zâhid**-i hacı hoca hem âlelelli
Kum kum cebeli git işine hey terelelli

Hâr-ı lâyefhem **sofiler** ile ünsiyyet eylersin

Bana her dem kılarsın sû'-i zan inceden ince (Gazel)

Söz tutmayan sûfîlere ise Sermest'in şu beytinde kızdığını görüyoruz.

Mescid ü medreseden geç geçeyim ben de deyri
N'ideyim tutmadı söz **sûfî riyâ**ya alışık (Gazel)

Abdullah Sermest, evliya kavramı için *"evliya, pîr, pîr-i harâbât, pîr-i mugân, şâh, şehin-şân, merd-i merdân, şeyh, mürşid, efendi"* kavramlarını kullanmıştır.

7) Cemâl, Yâr/Sevgili, Dîdâr, Aşk, Âşık, Akıl, Gönül, Câm

Cemâl; güzel, güzellik, iç ve dış güzellik gibi anlamlara gelir. İki türlü güzellik vardır. Birincisi; halkın bildiği ve gördüğü güzellik; ikincisi; hakikî güzelliktir.

Cemâl, Allah'ın müşâhede-i ilmiyye olarak, kendi zâtında ilk müşâhede ettiği ezelî bir sıfatıdır. İnsan olarak ilk güzelliği daha ruh iken orada-ilk mecliste gördük. Tasavvufta cemâl; Allah'ın, Zâtı için vechi ile tecellî etmesidir.

Fânûs u hayalimde yanar şem'-i **cemâl**in
Çün bana peri kızları pervânelik eyler

Sermest Divanı'nda görülen sevgili, İlahi sevgiliyi çağrıştırır. Birçok şiirinde beşerî sevgilide görünen unsurlarla, beşerî sevgiliyle konuşuyormuş gibi İlahî sevgiliyi ifade etmeye çalışılmıştır. Sevgili karşısında bütün varlığı feda kılınması gerektiğini söyleyen Sermest, aynı zamanda canının dahi sevgili uğrunda verilmesi gerektiğini, yoksa gerçek mânâda sevgiliye vâsıl olunamayacağını şiirlerinde zaman zaman dile getirir. Bu konuda şairin tasavvuf remizlerini iyi kullandığını söyleyebiliriz.

Cehlden valsın diler ammâ hayâsızlık ider
Kılmadan vârın fedâ hem virmeden cânın sana (Gazel)

Divan incelendiğinde beşerî aşkın izleri mutlaka görülmektedir; fakat Sermest her şeyden öteye bir tasavvuf erbabıdır. Bir şeyh mertebesindedir. Onun rind söyleyişleri İlahî aşkın önüne geçmemiştir. Aynı zamanda beşerî bir âşık motifi çizerken iç âlemde bir kâmil-i insanı, tasavvuf ehli bir Hak aşığının hislerini yüklemiştir ona.

Bazı şiirlerinde ise akıl ve gönül kavramın karlı karşıya gelmektedir. Gönül aşk ile öyle sermesttir ki bunun karşısında aklın gönüle hayran kalıyor.

Öyle mecnûnem ki akıl bana hayran olur
Çünki bu şûr-ı cünûn andan bana ihsân olur (Gazel)

Dâ'im ağlarsın **gönül** gel gâh ağla gâh gül
Râh-ı 'ışk içre budur işte sana hayrü's-sübül
Çok aradın bulmadın dön sen de iste sen de bul
Yorma Allah'ı seversen bendeni gel ey gönül
İşte meclis işte sâkî işte Sermest işte mül
Korkma "Bismillâh" di bilgil Hudâdan hayr u şerr (Müseddes)

Abdullah Sermest'te tasavvufî ıstılahlar olarak sevgili, Allah; cemâl, Allah'ın hüsnü; dîdâr, İlâhi güzelliği seyretme, İlâhi güzellik; aşk, Hakka götüren yol; âşık, İlâhi aşk yolunda yürüyen kişi; câm, gönül remizleri, mazmunları

8) İktibas Yapılan Ayetler

Abdullah Sermest'in Divanı'nda sık sık gerek Kur'ân'dan iktibaslar gerekse hadislere telmih vardır. Sermest'in şiirlerinde yer verdiği bu iktibaslar tasavvufla ilgili ayet ve hadislerden oluşur. Aşağıdaki beyitinde "Allah'ın ol demesi emriyle bütün kâinatın yaratıldığına "dair ayete iktibas yapmıştır.

Yâ sâ'îde'l-'ayn yâ Mısra'l-'uyûn
Mâ emr-i zi'l-fenc mislek **kâf u nûn**[3]
Sen değilsin bende seyyidsin bana
Bendedir âlem velî **lâ-yeş'urûn**[4]

İftirâya ugrarız yarın didi
Fi'l-'aşâ levlâke mimmâ **yefterûn**[5]

Geldi fal açdım kitâb-ı hüsnüne
Hâzihî Cennât-i 'Adni fe'd-hulûn[6]

Sû-i niyyetle sana dostlar ola
Fî yemmin kahrik cünûdun mugrakûn[7]

Soy libâsı nûr ise **İnnâ zalemnâ**[8]dan dem ur

[3] Âl-i İmrân, 47,59; Bakara, 117; Meryem, 35; Yâsin, 82; Mü'min, 68.
[4] Zümer, 25; Yusuf, 15; Kasas, 9.
[5] A'râf, 53.
[6] Tevbe, 72; Beyyine, 8.
[7] Şu'arâ, 66, 120.
[8] A'râf, 23.

Âdem olmazsan velî gel barî İbn-i Âdem ol

Kıtmîr çü **Ashâb-ı Kehf**[9] kılmadılar dûr
Kıtmîrine Kıtmîr menem kelb direm hem

Vechinde görür ehl-i safâ yârimin el-hakk
Envâr-ı 'ıyân çünki **hüve'r-Rabb hüve'l-Hakk**[10]

Hayrân olayım hilkatine Hâlik-i Bârî
Subhâneke yâ Rabb
Fe-tebâreke'llâhü zehî ahsen-i sûret[11]
Kıldı kerâmet

"Lâ-fetâ illâ 'Alî lâ-seyfe illâ Zülfekâr"[12]
'Arsa-i çarh-ı zamîne dem-râhımızdır 'Alî
Âşık-ı mâ'şuk isen virdin olur " **Kul Kefâ**" [13]

"Rabbi yessîr"[14] diyerek girdi Zülkarneyn gibi
Zulmet-i zülfine ümmîd ile şâhî kalemim

"Ve'd-duhâ" olsa nikab-ı rûy-ı **"ve'l-leyli"** nedir[15]
Bu celâlini perdesi lûtfına hoş dâl eylerim

9) Merâtib-i Erba'a(Dört Kapı)

İnsan-ı kâmil olmak ve Allah'ı hakkıyla tanıyabilmek, O'na vâsıl olabilmek için aşılması gereken dört mertebe, kapı vardır. Bunlar *şerî'at, tarîkat, ma'rifet, hakîkat.* Bu dört mertebeyi beyitler üzerinden açıklamaya çalışalım.

9.1) Şerî'at:

Gayre **hükm-i şer**'de her bir kılı kırk yarar
Kıl okunsa nefsine tev'île ser-gerdân olur (Gazel)

---

[9] Kehf, 9, 19, 20.
[10] Hac, 6.
[11] Mü'minûn, 12,14.
[12] "Ali'den başka yiğit er, Zülfikârdan keskin kılıç yoktur." Bknz: Mehmet Yılmaz, **Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1992, s.100.
[13] Ra'd , 43.
[14] "Rabbim kolaylaştır.."
[15] Duhâ, 1-2.

Sermest bu beyitinde şeriatın önce insanın kendinde tatbik edilmesini, sonra başkalarına hakkıyla tatbik edilmesini söylüyor. Sermest, başkalarına şeriatı uygularken kılı kırk yaracasına incelik gösterirken, şeriat kendilerine geldiğinde bunun yapılmadığını ve kaçınıldığını dile getiriyor. Sermest'in bu durumdan hoşnut olmadığını anlıyoruz.

Görinür **şer'**-i şerîfe inkiyâd-ı zâhirî
Bâtını **şer'**e münâfıklar gibi düşmân olur (Gazel)

Bir taraftan da içinden şer'iata düşman olup, görünüşte ise destekler gibi görünenleri münâfıklar gibi gördüğünü söylüyor şair.

9.2) Tarîkat:

Tarîkat inancına göre ma'rifet ve hakîkate ulaşmak için tarîkata girmek, bir şeyhin elinden tutmak gerektir. Sermest, tarîkata girmeden gerçek mânâda amel edilemeyeceğini, bazı zahidlerin şeri'atle yetinerek amel ettiklerini ve hüsrana uğradıklarını şiirlerinde zaman zaman dile getirmiştir. Tarîkat mertebesini ise kendi tarîkatı olan Nakş-bendî tarîkatını anlatarak tanımlamıştır. Nakşibendî tarîkatı kurucusu olan Bahâeddîn Nakş-bend'i Nakş-bendî tarîkatı için bir yol gösterici ve şâh olarak tanımlar.

Bu makâmdır âşıkâne es-salâ cây-ı penâh
İşiten gelsün dü âlemde server-i izz ü cenâh
Âşinâ **Şâh**'a rûyını sürmeyenler çeksün âh
Bunda bulmış ehl-i dil maksûduna çün togru râh
...
Pîr-i pîrân-ı tarîk-i Şâh-ı Nakş-bendî bu
Bahş-ı feyz-i 'âm iden ser-halka-i ser-Hindî bu
Gavs-ı 'azam kutb-ı âlem pâd-şâh-ı rind bu (Müseddes-i Müzdevic)

Bahâeddin Nakş-bendî, Nakşibendî tarîkatının şahı, gavs-ı azam, kutb-ı âlem ve rindlerin şâhı olarak niteleyen ve anlatan Sermest, tarîkat ehlinin mutlaka bir tarîkat mertebesinden ve bir şeyhin elinden geçmesi gerektiğini kendi tarîkatı ile dile getiriyor.

9.3) Ma'rifet:

Tasavvufun İslâm düşüncesine kattığı canlılık ve zindeliğin temelinde marifet anlayışı bulunur. Marifet tamamen ilim demek değildir. İlim bilmek, marifet tanımaktır. İlim yolunda olanlara âlim, marifet ve irfân yolunda olanlara ise ârif denir. İrfân, keşif, ilham, ilm-i ledün, sezgi gibi daha başka terimlerle de isimlendirilen marifet, kalp kaynaklı vasıtasız bir bilgidir. (Kara, 2012: 97) Sermest'in şiirlerine bakıldığında ise marifeti daha çok irfan kelimesi ile tarif ettiği görülür.

Tab'-ı hod-bîne uyub bulmadı **irfân**a vüsûl

İtmed-i meslek-i merdân-ı harâbâtı kabûl
Almadı sâgarı toğrutmadı hum-hâneye yol
Pendini pîr-i harâbâtımızın tutmadı ol
Ne eşek sûfî imiş uymadı eyyâmda mı (Müseddes)

Sufiler, " vusülsüzlüğümüz usulsüzlüğümüzdendir" derler kendi aralarında. Açıklamak gerekirse, Allah'ı O'nun ilmiyle aramaya kalkan bazı sufiler, vusulün usulünü bilmediklerinden O'na vasl olamıyorlar. Şairin de bir anlamda demek istediği bu şekildedir. Aşağıdaki beyitte ise şair, ehl-i cehle seslenerek onun irfânı yanlış yerde aradığını, ona hocanın irfam dükkânını açtığını söylüyor.

Bakmadın etrâfına ey cehl-i har [u] cehl-fürûş
İlm [ü] **irfân** ile açmış hâce dükkânın sana (Gazel)

9.4) Hakîkat:

Hakîkat ve varlık birbiri ile ilişkilidir kavramlardır. İbn Arabi şöyle der:" Şüphesiz kevn ve âlem hayaldir, fanidir; hakikatte o Hak'tır. Bunu anlayan tarikatın sırlarına haiz olmuş demektir. İnsanların gözünde Hz. İbrahim'in atıldığı yer bir ateşti. Demek ki tek bir şey bakanların gözünde değişik, çeşit çeşit görünbilir. Demek ki biz Allah'ın zahirdeki suretleriyiz." (Kara, 2012: 257).Tasavvufta hakîkat düşüncesi, vahdet-i vücûd düşüncesi ile örtüşmektedir.

10) Sermest Divanı'nda Genel Olarak Tasavvufî Kavramlar

Abdullah Sermest'in Divanı'nda geçen kelime ve kavramları kategori ettiğimizde tasavvufî kelime ve kavramların divanda hayli fazla ifade edildiğini söyleyebiliriz. Dinî kelime ve kavramlarla iç içe kullanılan tasavvufî kelimelerin bir kısmını genel olarak şu şekilde ayırabiliriz.

Âbid	akl-ı beşer	âlem-i bekâ
ârifân		
Acz	âlem	Allah
âyîn		
Akıl	âlem-i fânî	âşık
âsumân		
Bâd-ı hevâ	bâde	bahr
baht		
Baht-ı siyahî	baht-ı yâver	bâtın
bâzâr		
Bedbaht	berdûş	Besmele
bezm		

Bezm-i ezel	bülbül	büt
câh-celâl		
Cân	cân-ı cânân	cân-ı cihân
câzû		
Cibril	cism	cüdâ
cünûn		
Cünûn-ı aşk	cür'a	dâr-ı fenâ
dehân		
Dehr	delîl	derâviş
derviş		
Dergâh	deryâ	devâ
devrân		
Dîn	dil	dilârâ
dünyâ		
Dürr	düşmân	ebed
efendim		
Ehl	emr u nehy	emr-i a'zam
esrâr		
Erbâb-ı râh	evliyâ	ezel
fakr		
Felek	firâk	firkat
fitne		
Fütüvvet	gayr	gebr
gedâ		
Genc	gönül	gümân
habs-gâh		
Hacc	hâce	Hakk
hakîkat		
Hâl	halvet	harâbât
harâm		
Hârut	hased	hayr
hayy		
Hecr	hidâyet	hikmet
hilkat		
Himmet	Hudâ	humar-hâne
hum-hâne		
Işk	Îmân	ilm
ilm-ihâl		

İmâmeyn	insan	kibir	
kul			
Küfr	kül-han	ledünnî	
levh			
Mânâ	Mârut	Mevlâ	
mey			
Mey-hâne	molla	müderris	
nefs			
Nişân	nübüvvet	ömür/ömr	öz
Özge	pîr-i mugân	pîr	
râhib			
Rind	rindân	rûy-ı zemîn	
rûz-ı âhir			
Sâkî	salâh	salât	
sâlih			
Sanem	savm	secde	
seyyid			
Sır	sohbet	sû-i niyyet	
sû-i zan			
Sûfî	sultan	süfehâ	
şâh			
Şehr	şeriât	şerîf	
Şeytân			
Şükür	takvâ	tâli	
tâlib			
Tapmak	tarîk	tavâf	
tekye			
Ten	tevâzu	tövbe	
ukbâ			
Uşşâk	vâ'iz	vahdet	
vasl			
Velâyet	vîrâne	vuslat	
vücûd			
Vücûd-ı mutlak	yokluk	yol	
zâhid			
Zât	zikr	zâkir ...	

Abdullah Sermest Divanı'na, Divan edebiyatı geleneği çerçevesinden baktığımızda Sermest'in Divan şiiri geleneğinden kopmadığını, elinde bulunan malzemeyi iyi kullanıp Divan şiiri

çerçevesinde mükemmel şiirler yazdığını söylemek mümkündür. Bu geleneği devam ettirirken de kendinden önce yaşamış olan Divan şiiri üstad şairlerin yolundan gitmeyi de ihmal etmemiştir. Divan şiiri yönünden şiirlerine baktığımızda şiirlerine tasavvufî bir anlam verilmekte zorlanılabilir, ancak mecazlarla yüklü olan tasavvuf edebiyatına ait bazı mecazlı söz ve kavramlar yoluyla şairin dinî ve tasavvufî şiirleri daha iyi anlaşılmaktadır.

Divan, tasavvufî ve dinî yön ile ilgili konularla doludur. Özellikle dinin itikat, ibadet ve ahlaka dayalı yönleri divanda hayli bir yer kaplamaktadır. Sermest, dinin zahir kısmıyla amel edip bâtını unutanlara (zahidlere) şiirlerinde yer yer taşlama yapmaktadır. Ayrıca şiirlerinde kibir, riya, haset gibi dinî-tasavvufî konulara da sık sık değinmiştir ve bunların kâmil-i insanda olmaması gerektiğini de vurgulamaktadır. Bunların dışında suffîlere, sofulara, zahidlere de yer yer çıkışmaktadır. Bunlara tasavvufla ilgili öğütleyici, bilgilendirici uyarılarda bulunmaktadır.

Tasavvufun temel konularından olan vahdet-i vücud, Sermest'in şiirlerinde de önem arz eder. Bununla beraber Kur'an-ı Kerim'den de ayetlere iktibas ve telmih yapmıştır. Bazm-i elest, vahdet, firak, vuslat, merâtib-i Erbaa, evliya, tasavvufî hal ve makamlara da şiirlerinde yer vermiştir.

Abdullah Sermest'in şiirlerinin tarzının rindâne olması ve coşkunluk hissi uyandırması şiirlerine başka bir tat vermektedir. Tasavvuf ise şiirlerinin temelini oluşturur. Divanda bütün dinî unsurlar tasavvuf gözüyle ele alınmıştır.

KAYNAKLAR

BAŞÇILAR Seyfettin (derleyen), **Kilisli Divan Şairleri Antolojisi**, C.I, Kilis Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları, İstanbul, ?.

CANIM Rıdvan, **Türk Edebiyatında Sakinâmaler ve İşretnâme**, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998.

CEBECİOĞLU Ethem, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, 3. Basım, Anka Yayınları, Ankara, 2005.

KARA Mustafa, **Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, Dergâh Yayınları**, 10. Baskı, İstanbul, 2012, s.97.

ÖZBEK Ali, vd. (Hazırlayanlar), **Kur'ân-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meâli**, Hâdimü'l-harameyni'ş-şerîfeyn Kral Fehd Mushaf-ı Şerif Basım Kurumu, Suudi Arabistan Krallığı, 1992.

ŞAHİN Abdullah, **Kilisli Abdullah Sermest(Hâlis) Divanı(Metin-İnceleme)**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale, 1998.

ÜNVER İsmail, *IX. Yüzyıl Divan Şiiri*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih –Coğrafya Fakültesi Dergisi, C.32, S.1-2, Ankara, 1988.

YILMAZ Mehmet, Edebiyatımızda **İslamî Kaynaklı Sözler**, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1992.